

**ПОТЕРПІЛИЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРАБЕЖІВ,
ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Криміналістичне дослідження особистості потерпілого від грабежів та його поведінки під час вчинення кримінального правопорушення є важливою умовою успішного вирішення завдань, які стоять перед слідчими органами під час розслідування грабежу. Саме потерпілий є основним джерелом інформації, необхідної для встановлення істини по справі.

В криміналістичних дослідженнях потерпілий від злочину залишається складним та багатогранним елементом криміналістичної характеристики, вивчення якого потребує комплектного, системно-структурного підходу. Питаннями криміналістичного вивчення ролі потерпілого в різні часи займалися В.С. Бурданова, В.М. Биков, В.В. Вандишев, А.І. Долгова, В.Я. Дорохов, А.А. Закатов, С.П. Зеленковський, В.Я. Рибальська, В.М. Савицький, В.О. Туляков, Д.А. Турчин, Л.В. Франк, В.С. Христенко, Є.Є. Центров, В.І. Шиканов, М.Л. Якуб та деякі інші. В їх працях, як стверджує О.В. Сіренко, зазначається, що соціальний, правовий, фізичний, психологічний статуси та психічний стан потерпілого за конкретних обставин утворюють елемент ситуації, в яких діє злочинець [1, с.92].

В основу поняття «потерпілий» слід покласти законодавче визначення (ст. 55 КПК України) – фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій завдано майнової шкоди [2, с.46].

Погоджуємося з думкою О.В. Сіренко, що жертвою правопорушення може стати будь хто, але деякі особи мають більше на це «шансів» в силу своїх особистісних особливостей, системи поглядів, уявлень про себе і свої обов'язки, конкретної життєвої ситуації, яка склалась [1, с.94].

Згідно з результатами аналізу кримінальних справ, порушених за ст.186 КК України, потерпілі від грабежів, вчинених неповнолітніми, мають деякі властивості, що зумовлюють їх віктимність. Серед них переважають біологічні – стать, вік, фізичний розвиток; соціальні – соціальні ролі і статус(водії таксі,

продавці нічних магазинів, охоронці тощо); економічні (матеріальний стан та явне хизування ним, у тому числі «привабливий» зовнішній вигляд); морально-психологічні – схильність до вживання спиртних напоїв і наркотичних засобів (тим самим приведення себе у безпорадний стан), аморальний спосіб життя. Не менш важливим чинником віктимності особи є випадкові знайомства та надмірна довіра до сторонніх осіб, що створює злочинцю реальну можливість доступу до особистого майна потерпілого.

За даними нашого дослідження, найчастіше потерпілими від грабежів, що вчиняють неповнолітні, є жінки (61%) та особи похилого віку (у віці від 55 років і старше)(43%). Однак, досить часто жертвами неповнолітніх грабіжників стають і молоді люди (віком від 18 до 30 років), які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння (майже 30%). У випадках заволодіння мобільними телефонами залишається значним відсоток неповнолітніх потерпілих (31%).

Вчинення грабежу передбачає вибір конкретного потерпілого. Як показало вивчення практики, при здійсненні кожного п'ятого грабежу потерпілий та особа злочинця знайомі за випадковими зустрічами на вулицях, у кафе, барах, клубах тощо (візуальні знайомства). У кожному четвертому випадку потерпілі були особисто знайомі або навіть перебували у дружніх стосунках з неповнолітнім правопорушником, а внаслідок конфлікту або за сприятливих обставин стали жертвою протиправного діяння. Непоодинокими є випадки, коли неповнолітній грабіжник і потерпілий мають родинні зв'язки. Та лише незначний відсоток потерпілих стали випадковими жертвами.

Звичайно, неповнолітні, вчиняючи правопорушення, орієнтуються на сприятливість обстановку (час, місце), рівень можливого опору та відповідний зовнішній вигляд потерпілого, а саме: наявність мобільного телефону високої вартості, ювелірних прикрас, престижного одягу, аксесуарів тощо. Безлюдна вулиця, парк або сквер, темний під'їзд чи ліфт, переповнений транспорт істотно посилюють ймовірність вчинення злочинного посягання.

Встановлено, що більшість потерпілих від грабежів, вчинених неповнолітніми, характеризується позитивно (59%). У той же час, 36% потерпілих – це особи, які на момент вчинення правопорушення перебували у стані алкогольного сп'яніння, 14% – у стані наркотичного сп'яніння, 5% – особи, які вели аморальний спосіб життя. Серед зазначених осіб 32% мали презентабельний зовнішній вигляд.

Слід також звернути увагу на осіб, соціальна роль і статус яких містять підвищений ризик стати потерпілим від злочинного посягання. Такими особами є водії таксі, інкасатори, касири та продавці нічних магазинів, охоронці тощо. Саме вид їхньої діяльності у поєднанні зі сприятливою обстановкою (вечірній або нічний час, відсутність людей) слугують приводом до реалізації злочинного умислу.

Насамкінець відмітимо, що потерпілим від грабежу, які вчиняють неповнолітні, може стати будь-яка особа, незалежно від її поведінки та матеріального стану. Однак, віктимна поведінка жертви є важливим чинником у механізмі злочинного посягання і обумовлює вибір неповнолітнім варіанту злочинної поведінки. Тому вивчення особи потерпілого необхідне для визначення впливу віктимності на механізм конкретного правопорушення, зокрема грабежу, вчиненого неповнолітнім.

Список використаних джерел:

1. Сіренко О.В. Криміналістична характеристика крадіжок, грабежів, розбійних нападів, вчинених неповнолітніми : дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.09 / Сіренко О.В. – Ірпінь, 2012. – 206 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 4 лют. 2013 р.: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 328 с.